

Betragtninger over Camp de Pérán

Et forsvarsanlæg i Bretagne

Af Anne Nissen Jaubert

Det imponerende ringvoldsanlæg Camp de Pérán ligger på et mindre højdedrag ikke langt fra Urnefloden, en halv snes kilometer syd for St. Brieuc-bugten ved Bretagnes nordøstlige kyst (Côtes-du-Nord). Et stykke nordøst for Camp de Pérán har løbet en forholdsvis vigtig vej, der med rimelig sandsynlighed kan dateres til romertiden, hvor den har forbundet Carhaix og Aleth (1). Fæstningen består af en nogenlunde rund ringmur med glacis, og den er omgivet af dobbelte voldgrave (fig. 1). Det er tydeligt, at ringmuren har været udsat for en voldsom ildebrand, hvis omfang man kan få et indtryk af ved at betragte de store blokke af smeltede sten (især gnejs og granit), der kan ses flere steder i murforløbet (fig. 2). Det har givet Camp de Pérán tilnavnet »les pierres brûlées« og har inspireret til diverse legender og star-wars-visioner. De smeltede stenmasser har desuden været en fortrinlig beskyttelse af fortidsmindet, da de har været en alvorlig hemsko for en tilbundsgående brydning af sten. Som dansker er det værd at bemærke, at J. J. A. Worsaae har besøgt Camp de Pérán, som han udnævnte til en af de bedst bevarede »glasfæstninger« i Europa (2). Denne noget pudsige betegnelse skyldes de til tider meget blanke og skinnende smeltede stenmasser, som kan ses i de såkaldte vitrificerede ringvoldsanlæg.

Camp de Pérans alder har længe været omdiskuteret. I forrige århundrede regnedes den for en romersk lejr, hvorimod fæstningen i nyere tid er blevet dateret

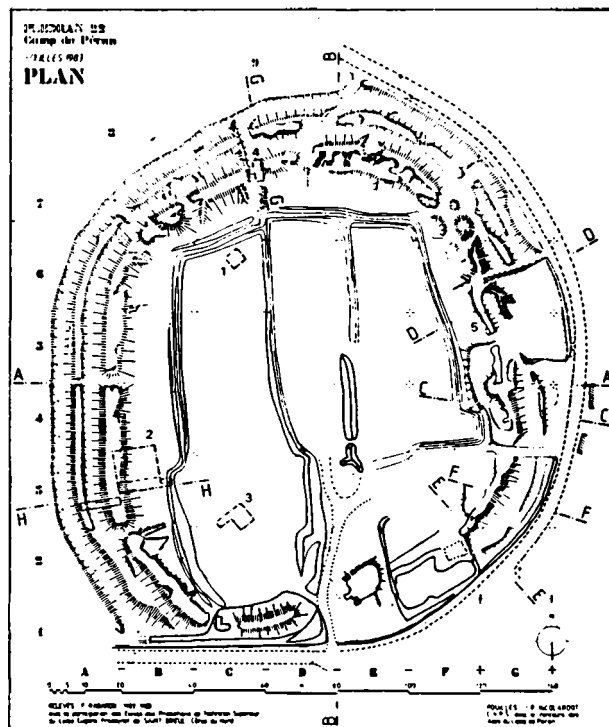

Fig. 1. Camp de Pérán. De indvendige småvolde er rester efter en parcelinddeling mellem nogle gårdsteder, der lå her i nyere tid – deres alder er endnu ukendt. Hovedindgangen har sandsynligvis ligget i syd, men dette parti er blevet kraftigt forstyrret i forbindelse med den seneste bebyggelse på stedet. De talrige »småindgange« er formentlig et resultat af yngre forstyrrelser. Opmåling F. Rabaron m.fl. Efter J.-P. Nicolardot 1983.

Fig. 2. Snittet gennem ringmuren set fra syd (section 2). Man bemærker det store parti af brændte og sammensmlede sten i murlegemet. Umiddelbart ud for afstigningsbjælken ses et anseligt stykke »vindsmeltet« træ. Foto 1987 A.N.J.

til La Tène-perioden (3). Eftersom Camp de Péran i stigende grad var blevet en yndet øvelsesplads for motocross, grundlagdes en forening, »Association des amis de Camp de Péran«, til beskyttelse af fæstningen;

samtidig ville den gerne øge kendskabet til anlægget gennem arkæologiske undersøgelser. Foreningen kontaktede Jean-Pierre Nicolardot, der er specialiseret i forhistoriske fæstninger og tilknyttet Centre National des Recherches Scientifiques (C.N.R.S.). Imidlertid viste det sig, at bebyggelsen inden for ringmuren var middelalderlig (ifølge vesteuropæisk definition), og at den voldsomme brand kunne dateres til begyndelsen af 900-årene. Det blev derfor bestemt, at der skulle indruges middelalderarkæologer i udgravningsarbejdet. Udgravningerne i 1987 er således foregået i samarbejde mellem J.-P. Nicolardot, Willem H. Wimmers og undertegnede. De her præsenterede udgravningsresultater skyldes derfor en fælles indsats og ikke mindst J.-P. Nicolardots tidligere undersøgelser i Camp de Péran (4). De videre fortolkninger og konklusioner er jeg selv ansvarlig for.

Under udgravningerne er der påvist flere faser, der kronologisk spænder fra La Tène-perioden til nyere tid, men kun en af de hidtil påviste faser lader sig knytte til forsvarsanlægget. Det drejer sig hovedsagelig om en mindre apsisformet bygning (Fig. 3), der er gået til grunde sammen med ringmuren under den allerede omtalte ildsvåde. Dateringen af branden bygger på to enslydende C-14-dateringer: 1030 ± 60 år, en arkæo-magnetisk datering af de smeltede sten til 915 ± 20 år, og sidst men ikke mindst, en Skt. Peters mønt (fig. 4) slået af vikingerne i York o. 905-925 (5). Den godt nok beskedne tidslakune mellem de naturvidenskabelige dateringer advarer mod en mere præcis slutdatering af ringmursanlægget. Møntfundet er noget af en sensation, da de arkæologiske vidnesbyrd om vikingerne i Frankrig er utroligt sjældne. De eneste kendte vikingefund er en kvindegrav fra Pîtres ved Seinen, en mandlig skibsgrav fra Île-de-Groix ved Bretagne samt nogle mulige våbenfund fra Seinen og endelig Skt. Peters-

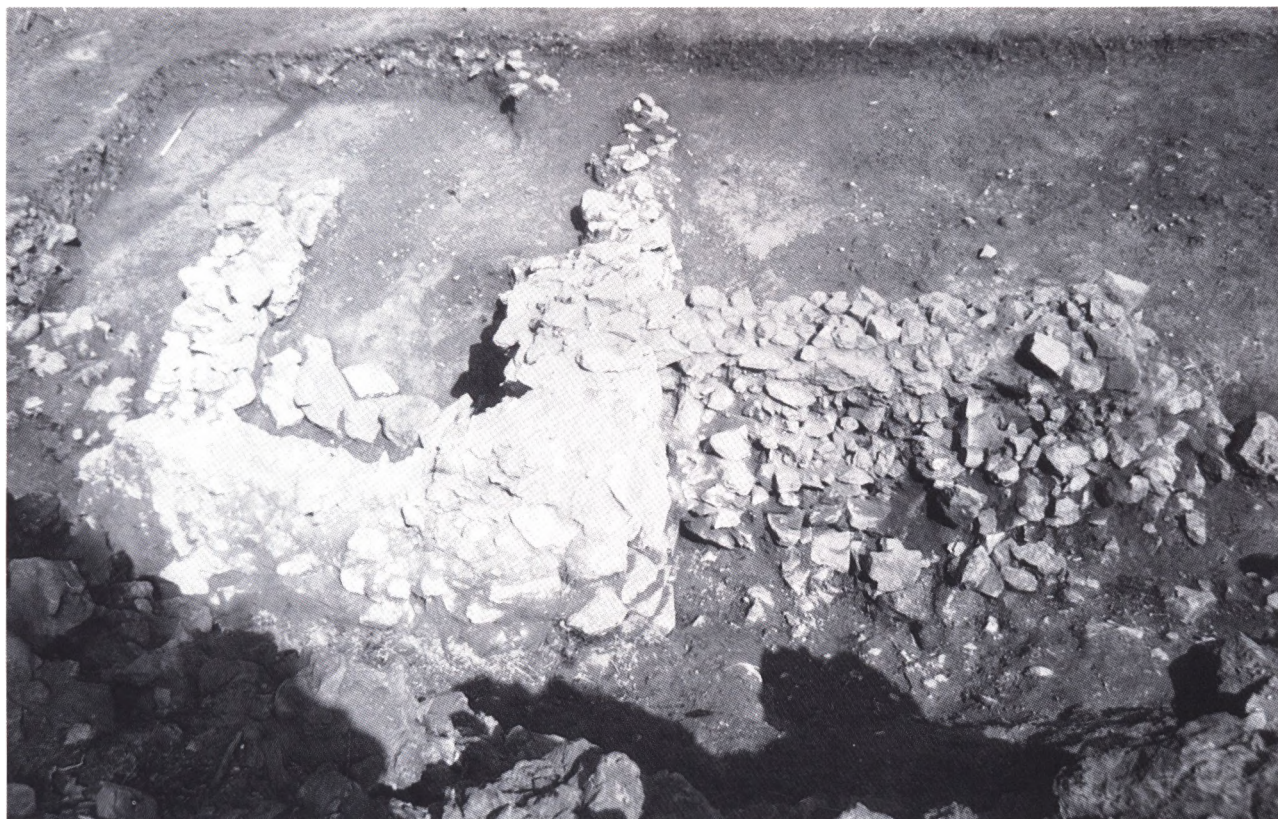

Fig. 3. Oversigtsfoto af Section 2, set fra vest, taget ved udgravningernes begyndelse i 1987. Bygningen med de afrundede hjørner, nordligst i feltet, er gået til grunde under ringmurens brand. Murhjørnet, der støder op til denne bygning, er formentlig opført i 1200-årene, da Camp de Péran ikke længere spillede nogen forsvarsmæssig rolle. I udgravningsfeltets østlige partier anes henholdsvis en grøft fra La Tène-tiden og en væggrøft (fortsætter i øst- og nordprofilen), muligvis fra senmiddelalderen. Foto 1987 A.N.J.

mønten fra Camp de Péran. Al vor øvrige viden om vikingerne i Franken skyldes skriftlige kilder og, for Normandiets vedkommende, stednavneforskningen. Hvad angår Skt. Petersmønten må det imidlertid betones, at den er slået i York og derfor ikke kan betragtes som et rent nordisk fund. Forbeholdet bliver ikke min-

dre, når det tages i betragtning, at Skt. Petersmønterne har været forholdsvis udbredte i England, og at forbindelserne mellem England og Bretagne traditionelt har været ganske tætte (6). Møntens tilstedeværelse kan for så vidt lige så godt skyldes en englænder eller en bretoner som en viking.

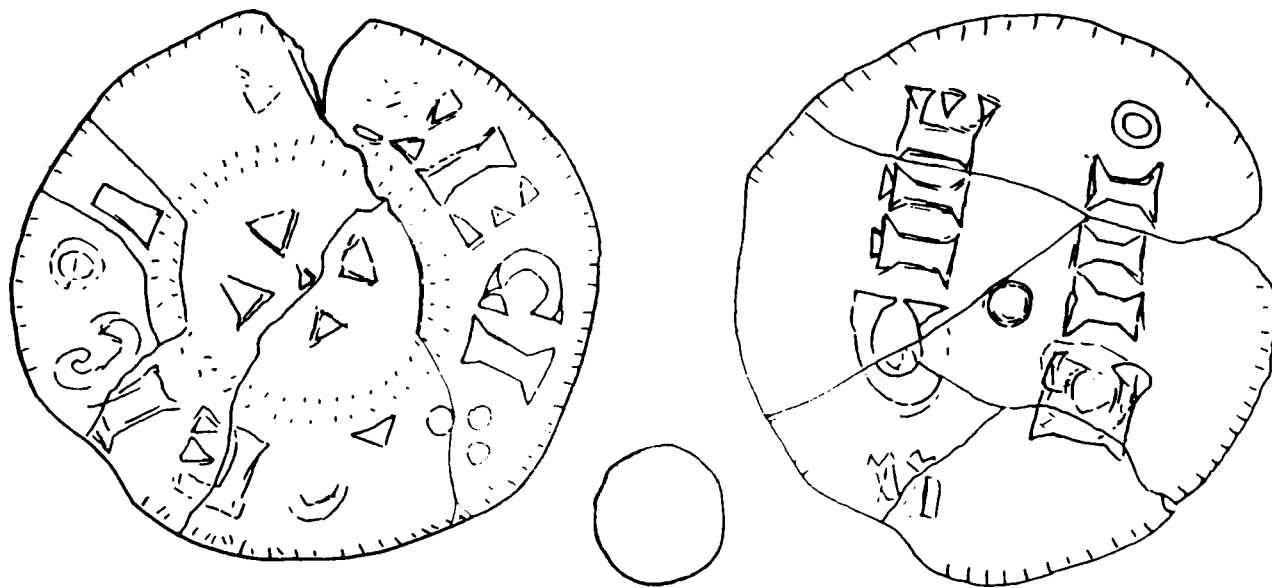

Fig. 4. Skt. Petersmønten fra York dat. 905-925. Efter P.-R. Giot fra J.-P. Nicolardot 1987.

Når man betragter Camp de Pérán som anlæg, må man hurtigt konstatere, at fæstningen ikke virker særlig vikingeagtig. Ringvoldsanlæg kendes over det meste af Europa og kan ikke som sådan tilskrives en enkelt befolkningsgruppe eller periode. Camp de Pérán er omgivet af en næsten 5 m bred tømur, der er blevet styrket af indvendige trækonstruktioner. Vi kender ikke trækonstruktionernes præcise udformning, da vidnesbyrdet om deres eksistens er begrænset til de indsmeltede trærester, af og til af betydelig størrelse, samt det forhold, at ringmuren er blevet opvarmet til »smeltepunktet«, hvilket må have krævet en hel del brænde. Iøvrigt er det kun ringmurens øvre partier, der indeholder sammensmeltede sten (fig. 2). Ringmurens indvendige facade er lagt i forholdsvis regelmæssige

skrifter, hvorimod den udvendige side er meget uregelmæssig, og den har efter al sandsynlighed været dækket af lerglacisen fra begyndelsen (7). Ringmurens oprindelige højde kendes ikke; i dens nuværende tilstand rager murkronen ca. 4 m op over den yderste og dybeste gravs bund, hvis yderste bred ligger ca. 17 m fra murlegemet (8).

Den allerede omtalte »apsisformede« bygning vidner om bebyggelsen på ødelæggelsestidspunktet (fig. 3). Den lille bygnings østlige afgrænsning kendes ikke, men bredden overstiger ikke 2 m. Dens grundplan kan ikke siges at være specielt nordisk. Til gengæld kendes flere paralleller fra landlige bebyggelser i det nordfranske område, ikke mindst i det sydlige Bretagne; her kan nævnes et enkelt, omtrent jævngammelt hus fra

landsbyen Lann-Gouh Melrand (960 ± 60 år), et yngre og noget større hus i landsbyen Pen-er-Malo (begge fra Morbihan) fra 1100-årene samt en bygning med oven i herresædet Plessis-Grimoult (Calvados) fra samme århundrede (9). Endelig er det ikke muligt at udskille karakteristiske vikegeoldsager blandt det hidtil kendte genstandsmateriale.

Fæstningens ødelæggelsestidspunkt, første halvdel af 900-årene, må ikke desto mindre påkalde sig opmærksomhed. Fra 800-årene var Bretagne i stigende grad blevet hærget af vikinger, der iøvrigt ofte omtales som danskere. Fra begyndelsen af 900-årene havde vikingerne bidt sig fast i Nantes, hvor de fra 921 havde et fyrstedømme under ledelse af vikingehøvdingen Ragnvald. Først i slutningen af 930'erne lykkedes det for bretonerne under ledelse af Alain Barbetorte at bekæmpe vikingerne mere effektivt. Med hensyn til de forskellige parters alliancer, er det interessant at bemærke, at Alain Barbetorte og en række andre bretonere havde tilbragt deres landflygtighed fra 931-936 hos den angelsaksiske konge Athelstan, da de var blevet fordrevet fra Bretagne af den normanniske hertug Vilhelm Langsværd efter et mislykket oprør mod vikingerne. Begivenhederne har taget fart efter Alain Barbetortes tilbagekomst til Bretagne. I året 939 kan Flodoardannalerne meddele: »Bretonerne kæmpede med normannerne, vandt sejr, og det berettes, at de skal have indtaget en normannisk borg«. Der er sikkert blevet kæmpet mange andre steder. Skibsgraven fra Île-de-Groix, der dateres til anden halvdel af 900-årene, antyder også, at det har taget bretonerne en del år at få fordrevet de sidste vikinger (10).

På baggrund af de skriftlige kilders vidnesbyrd er det ikke urimeligt at sætte Camp de Pérans endeligt, og muligvis også dens opførelse, i forbindelse med stridighederne mellem bretonere og vikinger. Men om vi-

kingerne har været inden eller uden for fæstningens mure er vanskeligt at afgøre. Det skal i denne forbindelse nævnes, at der kendes andre samtidige forsvarsanlæg i Bretagne: Vieux M'Na med en trapezoid grundplan (ca. 90×90 m) omgivet af grave og dobbelte lervolde, samt le Camp des Haies, ca. 500 m derfra; det er et tilsyneladende nødtørftigt bygget ringvoldsanlæg. I begge disse anlæg er fundet senkarolingisk keramik. Her er formentlig tale om to indbyrdes fjendtlige fæstninger, men hvem der sad hvor er ikke til at afgøre på nuværende tidspunkt. Vieux M'Na er i den nyeste litteratur skiftevis blevet tilskrevet bretonerne og vikingerne (11). For disse to fæstningers vedkommende er det, som i Camp de Pérans tilfælde, udelukkende dateringen og den historiske baggrund, der er argument for at forbinde anlæggene med vikingernes tilstedeværelse i Bretagne.

I det foregående har interessen været samlet om Camp de Pérans endeligt, men tidspunktet for dens grundlæggelse er nok så spændende. C-14-dateringer (der incl. fejlmargen spænder over tidsrummet 865-1185) af trækul fra lag, der ved stratigrafiske iagttagelser er påvist at være ældre end ringmuren, sammenholdt med ildebrandens datering, henfører fæstningen til karolingertiden (12). Camp de Pérans hører således til blandt de arkæologisk utroligt dårligt kendte fæstninger, der er opført i den tidlige franske middelalder (le haut Moyen Age, dvs. merovinger- og karolinger-tid). Samtidig vidner ringmurens post quem datering om en utrolig kort funktionsperiode. Det kan næppe have været borgbyggernes hensigt, men må skyldes de urolige tider.

I de senere år har flere franske forskere regnet det manglende kendskab til denne periodes fæstningsbyggeri blandt middelalderarkæologiens væsentligste problemer. Opmærksomheden er i stigende grad blevet

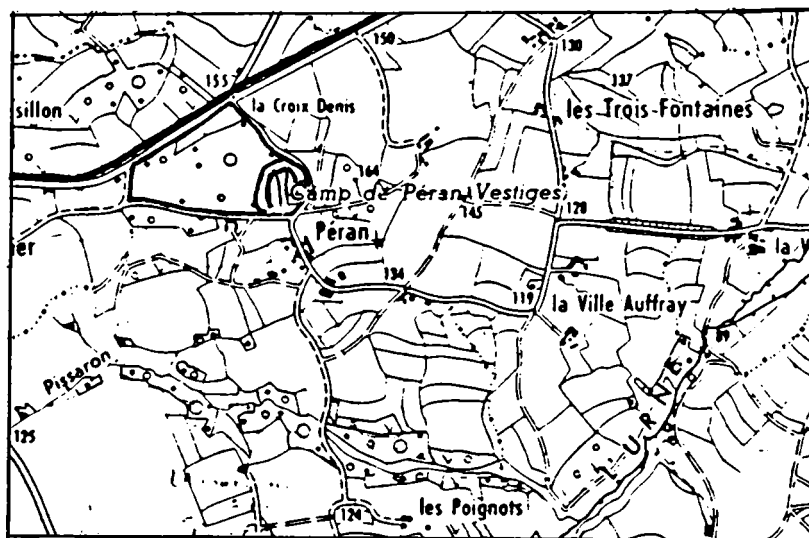

Fig. 5. Situationsplan over Camp de Pérán. Den fede streg angiver den nuværende kommune- og sognegrænse, der her respekterer det gamle vejforløb. Efter P. Giaufrét, optrækning af Camp de Pérán og den nærliggende lund. A.N.J.

henledt på det ikke ubetydelige antal udaterede forsvarsværker, der traditionelt er blevet dateret til jernalderen eller romertiden (13). Den mere konkrete viden er imidlertid stærkt begrænset. De rimeligt kendte anlæg ligger geografisk meget spredt, flere af dem kendes kun gennem terrænstudier og overfladeopsamlinger, andre kendes udelukkende fra matrikelplaner og/eller yngre ringmures forløb. Rent typologisk er det umuligt at udskille en særlig merovingisk eller karolingisk fæstningstype. Ofte er der ganske givet tale om genbrug og eventuelt en modernisering af et forhistorisk eller et gallo-romansk forsvarsanlæg. I de fleste tilfælde er arkæologiske udgravninger den eneste mulighed for at opnå en rimelig sikker datering. Hidtil er det kun et forsvindende antal fæstninger, der har været genstand for arkæologiske undersøgelser. Camp de Pérán-undersøgelserne er således ikke uvæsentlige. Det kan her tilføjes, at der fornylig har været foretaget en

mindre undersøgelse i et andet bretonsk ringvoldsanlæg, Camp de Botalec, der minder en del om Camp de Pérán. Som i Camp de Pérán forudsætter tilstedeværelsen af smeltede sten en ringmurskonstruktion med udstrakt brug af træ. C-14 datering af nogle opsamlede trækulsprøver har her givet resultatet 690 ± 90 e.Kr. (14).

Fæstningerne fra denne tidsalder har gennemgående været store, på ca. 1-1,5 ha. og ikke sjældent på 5 ha. eller mere. Baggrunden for de virkelig store forsvarsanlæg har været, at de har huset en landbefolkning og endda haft dyrkede marker inden for voldene, som det er dokumenteret i skriftlige kilder. I andre tilfælde har fæstningerne bestået af en »hovedborg«, der har været tilknyttet et større forværk – omtrent som det kendes fra de yngre borganlæg (15).

Hvad med Camp de Pérán? Har den været begrænset til ringmursanlægget, eller skal man forestille sig en

»borg« med udenværker: Ved at betragte et detaljeret kort (fig. 5) bemærker man et trapezoidt areal, nu træbevokset, umiddelbart vest for fæstningen. Den samme form genfindes på matrikelplanen. Skyldes det et tilfælde, eller kan det være et vidnesbyrd om en art udenværk? I denne forbindelse kan det påpeges, at den nuværende sognegrænse løber langs den lille lunds vestende, og at den på denne strækning følger det allerede omtalte gamle vejforløb. En lignende beliggenhed kendes fra Coatmoum, hvor et desværre udateret anlæg ligger i umiddelbar nærhed af en ødelandsby og tæt op ad sognegrænsen, der ligeledes følger et gammelt vejforløb (16).

Undersøgelserne på terrænet og i arkiverne er endnu langt fra tilstrækkeligt fremskredne til at danne et blot nogenlunde solidt grundlag for videre konklusioner. Ikke desto mindre er det mit håb, at de ovenstående betragtninger har vist nogle af de mange spændende udfordringer og spørgsmål, der er forbundet med Camp de Péran. I de kommende år er det hensigten at fortsætte de arkæologiske undersøgelser over et større område. Formålet er dels at udforske den her omtalte fase, dels at undersøge de øvrige perioders bebyggelser, der heller ikke er uden interesse.

Noter

1. Giauffret 1981, p. 16-19.
2. Giauffret 1981, p. 15.
3. Giot et al. 1979, p. 285; Wheeler & Richardson 1957, p. 112.
4. Nicolardot 1983; 1985; 1986; 1987; Nicolardot et al. 1987 a og b.
Jeg takker hermed J.-P. Nicolardot og W. H. Wimmers varmt for at have givet tilladelse til denne publikation.
5. Nicolardot 1987, p. 76-77; Nicolardot et al., 1987a, p. 7, p. 23.
6. Chedeville & Guillotel 1984; Roesdahl et al. 1981, p. 134, 141; Stewart B.H.I.H. 1986.
7. En overbevisende tolkning fremsat af Nicolardot.

8. Nicolardot 1987, p. 75.
9. Barral i Altet éd. 1987: André p. 233, p. 247 fig. 6; Naas, p. 232; Zadora-Rio, p. 567. Bertrand & Lucas 1975, fig. 3; Müller-Wille 1978, p. 70-75.
10. Chedeville & Guillotel 1984, p. 374-402; Guignon i Barral i Altet 1987, p. 228; Müller-Wille 1978, p. 68, 74 f. – »Brittones cum Nordmannis confligentes, victoria potiuntur et quoddam Nordmannorum castellum cepisse feruntur.« Cf. *Les Annales de Flodoard*, p. 74; *Flodoards Annaler*, p. 53.
11. Chedeville & Tonnerre 1987, p. 184; Guignon i Barral i Altet ed. 1987, p. 228.
12. Nicolardot 1987, p. 75 sammenholdt med Wimmers profilstudie gennem »section 2« og ringmuren 1987 (upubliceret).
13. Bouärd 1975, p. 76-84; Les fortifications en terre 1981, p. 39-58; Fournier 1978, p. 26-61; Le Maho 1980. En kritisk gennemlæsning af Wheeler & Richardson kan give gode resultater.
14. Giot et al. 1982, p. 51.
15. Fournier 1978, p. 26-61; Le Maho 1980, p. 155-158.
16. Giot et al. 1982, p. 54.

Litteratur

- Barral i Altet, Xavier ed: *Le paysage monumental de la France autour de l'an mil*. Ed. Picard, Paris 1987.
- Bertrand, R. & Lucas, M.: Un village côtier du XIIe siècle en Bretagne. *Archéologie Médiévale* V, 1975, p. 73-101.
- Bouärd, Michel de: *Manuel d'archéologie médiévale*. Paris 1975.
- Chédeville, André & Guillotel, Hubert: *La Bretagne des saints et des rois V-Xe siècle*. Ouest-France, Rennes 1984.
- Flodoards Annaler*, oversat og kommenteret af Erling Albrechtsen, Odense Universitetsforlag 1987.
- Les fortifications de terre en Europe occidentale du Xe au XIIe siècles. Colloque de Caen 1980. *Archéologie Médiévale* XI 1981, p. 5-123.
- Fournier, Gabriel: *Le château dans la France médiévale*. Aubier, Paris 1978.
- Giauffret, Paula: *Plédran des origines à nos jours*. Plédran 1981.
- Giot, Pierre-Roland, Briard, Jacques & Pape, Louis: *Protohistoire de la Bretagne*. Ouest-France, Rennes 1979.
- Giot, Pierre-Roland; Bat, Michael & Morzadec Marie-Thérèse: *Archéologie du paysage agraire armoricain*. C.N.R.S. Rennes 1982.
- Le Maho, Jacques: *Châteaux d'époque Franque en Normandie*. *Archéologie Médiévale* X, 1980, p. 153-165.

- Les Annales de Flodoard*, Ph. Lauer ed. Paris 1905.
- Müller-Wille, Michael: Das Schiffgrab von der Ile de Groix (Bretagne) – Ein Excurs zum »Bootkammergrab von Haithabu«. *Berichte über die Ausgrabungen in Haithabu* 12, 1978, p. 48-85.
- Nicolardot, J.-P.: Plédran (Côtes-du-Nord) Camp de Péran. *Archéologie Médiévale* XV, 1985, p. 281.
- Nicolardot, J.-P.: Plédran (Côtes-du-Nord) Camp de Péran. *Archéologie Médiévale* XVI, 1986, p. 224.
- Nicolardot, J.-P.: Elements de datation du Camp de Péran, Plédran (Côtes-du-Nord). *Bretagne. Pays de Loire – Touraine – Poitou à l'époque mérovingienne*. Errance, Paris, 1987, p. 73-81.
- Nicolardot, J.-P.; Jaubert, A. N. & Wimmers, W. H.: Quelques nouvelles données des fouilles au Camp de Péran. *Association des Amis du Camp de Péran. Plédran, Côtes-du-Nord* 1987 (a).
- samme: Plédran (Côtes-du-Nord). Camp de Péran. I: *Barral i Altet* ed. 1987 (b), p. 229-231.
- Roesdahl, Else et al. ed: *Vikingerne i England*. København 1981.
- Stewart, B. H. I. H.: The date of the St. Peter coin die. I: Addyman, P. V. éd., *The Archaeology of York*. 18/1, The Coins 1986, p. 42-43.
- Wheeler, Mortimer & Richardson, Katherine, M.: Hill-forts of Northern France. *Reports of the Research Committee of the Society of Antiquaries of London* XIX. 1957.
- Youngblood, E.; Frederiksson, B.J.; Kraut, F. & Frederikson, K.: Celtic vitrified forts. *Journal of Archaeological Science* 5, 1978, p. 99-122.